

Szociális munka az iskolában

Iskolai szociális munka az egyesült Németország „új” tartományaiban

Az utóbbi időben nemcsak az „egész napos iskolá”-val kapcsolatos viták során esik szó az „iskolai szociális munkáról”, mint az ifjúságvédelem „új” eszközéről. Feltűnő, hogy ezen címszó alatt több olyan vélemény jut kifejezésre, mely különböző célokat, módszereket és kezdeményezéseket követ.

Sokszor hallottam a „szabadidő-pedagógia” alkalmazásáról, illetve a fogalom magyarázatoként arról, hogy ez ugyanaz a munka, mint korábban az úttörővezetők munkája volt, csak zászló és egyenruha nélkül. Egyértelmű azonban, hogy szükséges az iskolai szociális munka. Mostanában például Brandenburg tartományban különféle kezdeményezések jöttek létre „iskolai szociális munka” néven. E kísérleteknek azonban nem mindegyikét indokolják alapvető tartalmi és szerkezeti okok, sokan tartják elsődleges célnak a munkahelyteremtés lehetőségét. Éppen ezért fel kell tenni a kérdést, hogy a fiatalok, vagy a különben a munkanélküliség által fenyegetett felnőttek érdekében jött-e létre tartalom nélküli program? E kezdeményezések csupán önös érdekeket szolgálnak-e, vagy egy szociálpedagógiai újításnak vagyunk tanúi?

Először is figyelembe kell venni, hogy a „szociális munkás” foglalkozás az NDK-ban nem létezett. Az újonnan létesített szakfőiskolákon megkezdték ugyan a képzést, de kiképzett munkatársakkal ezidáig még nem rendelkeznek. Az „iskolai szociális munkás” kifejezés használatakor többen abból indulnak ki, hogy ezt a munkát nem szociális munkások végzik.

Másodszor pedig figyelembe kell venni, hogy az iskolai szociális munkának nincsenek hagyományai a volt NDK-ban. A napköziotthonos pedagógusok és az úttörővezetők tevékenységét nem lehet ezzel a munkával egy kalap alá venni.

Harmadszor: eddig semmilyen nyílt szakmai vita nem indult e témát illetően, inkább a helyi kezdeményezőkre bízta a kapcsolatteremtést és az információszerzést, valamint a szakképzések megszervezését, az iskolákkal folytatandó viták megrendezését, és a megfelelő lépések megtételét.

Az iskolai szociális munkára vonatkozóan a volt NSzK-ban rendelkezünk tapasztalatokkal. Itt tartományról tartományra különböző, többé-kevésbé sikeres modellek alakultak ki. Amilyen különbözőek a tartományok, olyan különböző súllyal szerepel ez a munka az iskolák programjaiban. Mindenek előtt az iskolai pedagógia és a szociális munka/szociálpedagógia szerkezeti különbözőségeire, valamint a tanárok és a szociális munkások közti szerepbeli eltérésekre kell figyelni. Az iskola, mint a nevelés és a szervezett képzés intézménye, direkt állami befolyás alatt áll. Ezt a Weima-ri Köztársaság oktatási története épp úgy igazolja, mint az NDK, vagy a régi tartományok oktatásának története. Rendkívül olcsó fogás lenne azonban, ha azt állítanánk, hogy az ifjúsági munkára ez nem vonatkozik. Nem, ilyen egyszerűen nem megy ez, de az ifjúsági munkának a privát és karitatív gondozásból a mai subszidiér sokszínűség felé megtett útja redukálja az állami befolyást a tartalomra. A mai napig is anyagi segítség (szövetségi ifjúsági tervezés) juttatásával, és bizonyos kritériumok teljesítése által gyakorolja az állam befolyását. Az iskola és az ifjúságvédelem különböző szociális és nevelési területein belül különböző

módszertani kezdeményezések fejlődtek ki. Az iskolában a didaktika, a közvetítés és megismerésre váró anyag áll a középpontban, miközben a szociális munka/szociálpedagógia súlypontjában a gyerekek és a fiatalok fejlődése áll. A legérthetőbbé akkor válik mindez, ha a szociális munka/szociálpedagógia három alapvető munkamódszerét: az egyedi segítséget, a csoportmunkát és a közösségi munkát vizsgáljuk meg. E munkalépések a különböző területek speciális felhasználásában, az ehhez kapcsolódó alapelvek és a kivitelezési módszerek ismeretlenek az iskolában, a mai napig is nehezen barátkoznak meg vele.

Ha az iskolával meg akarjuk ismertetni a szociális munka hasznosságát, fontos, hogy a fiatalok életkörülményeiről és családi viszonyaikról ismeretekkel rendelkezzünk. Természetesen sok olvasó gondol most az erőszakjelenségekre, mivel a Szövetségi Nő- és Ifjúsági Minisztérium „erőszak-alapot” hozott létre, amely azt bizonyítja, hogy milyen drámai a helyzet, s ezzel jutalmazza és támogatja azokat, akik e „feltűnő” viselkedésű fiatalokkal foglalkoznak. Tartózkodnék attól, hogy ezt a terhet használjam fel az iskolában a szociális munka szükségességének megindoklására, mivel az ifjúság kriminalizálódásának általánosítása, s a botrány, ami ezzel jár, nemcsak, hogy nem ad a fiatalokról hiteles képet, de még a „tűzoltó-gondolkodást” is elősegíti: gyorsan vegyük igénybe a szociális munka adta lehetőségeket, s ha a skinheadeknek ismét kinő a hajuk, akkor be lehet fejezni a projektet. A szociális munkának az iskolában történő alkalmazásával azonban másra gondolok: itt ugyanis fejlődést segítő tanácsadásról, valamint a gyerekek és a fiatalok aktuális élethelyzetében nyújtott támogatásáról van szó.

Kezdeményezések

A „szociális munka az iskolában” projekt keretében a módszertani munkaformák a gyakorlatban nem különülnek el teljesen egymástól, inkább a követelményeknek megfelelően kombináltak, részben egymással párhuzamosan, vagy egymást kiegészítve fordulnak elő.

Tanácsadás

A tanácsadás szociális munkás/szociálpedagógiai módszerek segítségével történik az iskolai és a szociális körülmények bevonásával. Segítségként kell értelmezni az önsegítéshez.

Az egyénnel folytatott munka

Hozzá kell járulnia a stabilizálódáshoz, az érdekek képviseléséhez és képességek fejlődéséhez.

Csoportokkal folytatott munka

A mindenkori kezdeményezések a csoport kezdeményezéseivel egyeznek. A kompetencia lehetővé teszi a szakmai elbírálást és az ennek megfelelő cselekvési stratégia kidolgozását.

Szabadidő- és érdekorientált munka, ifjúsági kulturális munka

A szociális munka/szociálpedagógia a kultúra és a szabadidő kihasználásának fejlődését motiválja. Felkarolja a csoportoknak a szabadidő eltöltésre vonatkozó érdeklődési területeit, és további lehetőségeket teremt. A munka célja: alternatív szabadidőprogram teremtés,

csoporthelyek, sikerélmények stb. A szociális munka e tevékenységek folyamán szorosan együttműködik a városrész intézményeivel és intézeteivel.

Képzési munka

Képzésorientált csoportmunkának kell kiegészítőleg az iskolai képzési és a fiatalok felvilágosítási munkáját kezdeményezni és támogatni.

Problémamegoldó csoportmunka

A problémamegoldó csoportmunkának hozzá kell járulni ahhoz, hogy a fiatalok saját problémáikkal foglalkozzanak, azok iránt érdeklődést tanúsítsanak, lehetőséget biztosítsunk nekik, hogy a problémákat felismerhessék, feldolgozzák, és azokat áthidalhassák.

Városrész-orientálódás - közösség-orientálódás

A szociális munkának az iskolában, az ifjúságvédelem részeként elfoglalt különleges helyzete vezet az iskolában szükséges minőségi változásokhoz, ahol a szociális munka az iskolában közvetítő szerepet tölt be a gyerekek és fiatalok, valamint az iskola elvárásai közötti tájékozódásban.

Rendszertanácsadás

Az iskolai nevelési és szervezeti modellek kialakításában és fejlesztésében létrejövő együttműködést és tanácsadást tartalmazza. Példaként lehet említeni a külső differenciálási eszközöket és következményeiket, fogyatékosok integrációját, az egész napos elhelyezést, fegyelmelési eszközöket, tanár-diák kapcsolatot a tanórán, az iskolán kívüli élet bevonását.

Az iskolai szociális munka célcsoportjai közé azonban nemcsak a gyerekek és a fiatalok tartoznak, hanem a szülők és a tanárok is. Éppen az új tartományokban kialakult akut élethelyzetek mutatnak rá arra, hogy milyen fontos és értelmes lehet a családorientált szociális munka az iskolákban. A bemutatott lehetőségeket minden bizonnyal nem lehet komplexitásukban állandóan és minden iskolában felhasználni, de legalább a lehetséges kereteket ismertetik. Az is meggondolandó, hogy a szociális munka nem a legkomplexebb diszciplína, amely minden problémát meg tud oldani, s mindemellett a belső iskolai reformot is végre tudja hajtani.

Ki végez professzionális szociális munkát az iskolában?

Az iskolai szociális munkának a Szövetségi Köztársaság intézményeibe történő bevezetésével már az 1970-es szervezeti tervben és a szövetségi tartományi bizottság által a képzési terv (1970) számára készített közbelső jelentésben is gondoskodtak a szociálpedagógusok/szociális munkások személyi ellátottságáról. Az iskola megváltozott követelményeiről folytatott jelenlegi vita folyamán újból felmerül a kompetencia kérdése. A tanárok pedagógusként természetesen a szociális pedagógiát célozzák meg, ami üdvözlésre méltó fejlődés. Fennáll azonban a differenciálatlan öntúlbecsülésnek a veszélye. Még az elkötelezett tanárok is figyelembe veszik a szociálpedagógiai szempontokat, a-nélkül, hogy

valódi szociális munkát végeznének. Erre vannak, személyes okok is (hiányos képzés) és szervezeti okok is (szereprögzítés, időgazdálkodás, munkafeladat).

A szakszerűen végzett szociális munka egyesíti a személyi, szakmai és területi kompetenciát.

A személyi kompetenciából a kommunikatív, etikai és motivációs kompetenciából áll össze, ismeretanyaga kiterjed a klientúrára, reflexiós képességekre és az empátiára.

A szakmai kompetencia elméleti, módszertani és analitikus-diagnosztikai kompetenciából áll.

A területi kompetencia a szociális területek és a szisztematikus kapcsolati rendszer cselekvőképességeinek komplex analíziséről, valamint a szociális munkás cselekvésének működési feltételeiről tartalmaz ismereteket.

Ezen ismereteket általában a szociális munkás/szociálpedagógiai felsőfokú oktatás keretében lehet megszerezni. Mivel azonban az új tartományokban teljesen más helyzet uralkodik, teljesen másfajta eszközök igénybevétele szükséges. Az iskolában megfelelő továbbképzési lehetőséget kell teremteni, melyet lehetőség szerint kvalifikáló továbbképzési lehetőséggel kell kombinálni, annak érdekében, hogy a foglalkoztatottak számára a szakmai jövő megteremtése lehetővé váljon. Kifejezetten kérdésessé vált az ún. „szabadidő-pedagógia” beépítésének lehetősége, mivel ez sem szakmai jövőt nem biztosít, sem az iskolai szociális munka feltételeinek nem felel meg. A szabadidő felé orientálódás helyett most a külvilág felé orientálódó munka fontos, a preventív munka elemeinek ismeretével. Az iskola egyre inkább válik az ifjúsági szocializálódás színterévé, egyidejűleg azonban fokozódó kritikájának tárgyává is. Annak ellenére, hogy az iskolában a problémák koncentrálnak, sőt az iskola maga is idéz elő problémákat, az iskolát az ifjúságvédelmi munkából kihagyják. Az iskola az a hely, ahol a gyerekek és fiatalok összegyűlnek, az ifjúságvédelem számára tehát elérhetőek. Az iskolai szociális munka ebben az értelemben az ifjúságvédelem számára egy feltáró munka intézményi keretek között. A tanárok azonban hiányos képzettségük miatt nincsenek abban a helyzetben, hogy a felmerülő problémákat a megfelelő szociálpedagógiai eszközökkel megoldják. A stigmatizálási és a másodlagos deviancia folyamatai gyakran észrevétlen maradnak, reprodukálódnak, és senki nem nézi meg, hogy mi lehet a háttérben. Az iskolában is professzionális ifjúságvédelmi munkára lenne szükség.”

Werner Glanzer
Fordította: Székely Ágnes